

УДК 37.015.31«19/20»:613.42(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-534-541](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-534-541)

Онипченко Оксана Ігорівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 61000, м. Харків, пров. Руставели, 7, тел.: (057) 732 8733, e-mail: onip4enko.o@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-5682-7897>

Печериця Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 61000, м. Харків, пров. Руставели, 7, тел.: (057) 732 8733, e-mail: natalapecerica8@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-9219-2294>

Гладун Тетяна Олександрівна кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 61000, м. Харків, пров. Руставели, 7, тел.: (057) 732 8733, e-mail: tatanagladun4@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-5652-9523>

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З ГЕРОНТОЛОГІЧНОЮ ГРУПОЮ

Анотація. У статті показана важливість практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з геронтологічною групою. Охарактеризовано необхідні знання та уміння якими повинні володіти майбутні фахівці соціальної сфери для успішно професійного становлення у роботі з людьми похилого віку. Розкрито особливості організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що сприятимуть ціннісному усвідомленню досвіду людей похилого віку, культури та традицій минулого, паритетного ставлення до представників третього віку тощо. Окреслено форми роботи зі здобувачами вищої освіти як під час вивчення освітніх компонентів, позааудиторній роботі так і у процесі проходження практики. Висвітлено досвід практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах проходження професійно-педагогічної практики у роботі з людьми похилого віку, яка спрямована на різноманітну соціально-педагогічну діяльність з даною категорії населення.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що соціально-педагогічна діяльність з людьми похилого віку вважається однією з найважчих, оскільки соціальні працівники повинні мати відповідні компетенції щодо всіх аспектів життєдіяльності людей похилого віку, усвідомлювати величезну кількість

психологічних, психопатологічних, соматичних, морально-етичних проблем, які виникають у людей цього вікового періоду. Робота з цією віковою категорією потребує від фахівців соціальної сфери прояву професійно-особистісних якостей та ціннісного ставлення до геронтологічної групи, формування яких починається у процесі навчання у закладі вищої освіти, як під час вивчення освітніх компонентів, позааудиторної роботи так і у процесі проходження різноманітних видів практики здобувачами вищої освіти.

Ключові слова: люди похилого віку, геронтологічна група, здобувачі вищої освіти, соціально-педагогічний підхід, професійно-педагогічна практика.

Onypchenko Oksana Ihorivna, Doctor of Pedagogy, Associate Professor, Professor of the Department of Social Work of the Municipal establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, 61000, Kharkiv, Str. Rustaveli, 7, tel.: (057) 732 8733, e-mail: onip4enko.o@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-5682-7897>

Pecherytsia Nataliia Mikhailivna, PhD in Pedagogy, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, 61000, Kharkiv, Str. Rustaveli, 7, tel.: (057) 732 8733, e-mail: natalapecerica8@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-9219-2294>

Hladun Tetiana Alexandrovna, PhD in Pedagogy, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, 61001, Kharkiv. Str. Rustaveli, 7, tel.: тел.: (057) 732 8733, e-mail: tatanagladun4@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-5652-9523>

EXPERIENCE OF TRAINING FUTURE SOCIAL SPHERE SPECIALISTS TO WORK WITH A GERONTOLOGICAL GROUP

Abstract. The article shows the importance of practical training of future specialists in the social sphere to work with the gerontological group. The necessary knowledge and skills that future specialists in the social sphere must possess for successful professional development in working with the elderly are described. The peculiarities of the organization of the educational process in the institution of higher education are revealed, which will promote the value awareness of the experience of the elderly, culture and traditions of the past, parity with the representatives of the third age, etc. Forms of work with applicants for higher education are outlined both during the study of educational components, extracurricular activities and in the process of internship. The experience of practical training of future specialists in the social sphere in terms of professional and pedagogical practice in working with the elderly, which is aimed at a variety of socio-pedagogical activities with this category of the population.

The urgency of the problem is due to the fact that socio-pedagogical activities

with the elderly are considered one of the most difficult, as social workers must have appropriate competencies in all aspects of life of the elderly, aware of the huge number of psychological, psychopathological, somatic, moral and ethical problems in people of this age. Working with this age group requires social professionals to show professional and personal qualities and values to the gerontological group, the formation of which begins in the process of learning in higher education, both in the study of educational components, extracurricular activities and in the process of various practices applicants for higher education.

Keywords: elderly people, gerontological group, applicants for higher education, socio-pedagogical approach, professional and pedagogical practice.

Постановка проблеми. Тенденція старіння населення глибоко торкнулася багатьох країн світу. Частка людей похилого віку в Україні є надзвичайно високою, що дає підстави нашій країні залишатися протягом багатьох років однією із «найстаріших» країн світу. Згідно даних Міністерства соціальної політики України на 2018 рік, наша держава входить до 30 найстаріших країн світу за часткою осіб віком 60 років і старше, а за національним демографічним прогнозом до 2025 року частка осіб віком понад 60 років становитиме 25,0% загальної кількості населення, віком 65 років і старше – 18,4%, у 2030 році – понад 26% і понад 20%, відповідно [2]. З огляду на це, значної актуальності набуває потреба підготовки висококваліфікованих фахівців соціальної сфери, які мають ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку та володіють різними технологіями соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різноманітні аспекти підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з геронтологічною групою досліджували: В. Васильєва, О. Веремеєнко, Т. Голубенко, І. Зайнишев, І. Зверєва, А. Капська, Т. Коленіченко, І. Козубовський, Г. Лактіонова, Ю. Лисенко, І. Мигович, Л. Міщик, Н. Павлишина, Н. Печериця, Т. Семигіна, С. Стрельбицька, І. Трубник, Е. Холостова та інші.

Мета статті – розкрити теоретичний та практичний досвід підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з людьми похилого віку в процесі вивчення освітніх компонентів та проходження практики в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна діяльність з людьми похилого віку вважається однією з найважчих, оскільки соціальні працівники повинні мати відповідні компетенції щодо всіх аспектів життя людей похилого віку, усвідомлювати величезну кількість психологічних, психопатологічних, соматичних, морально-етичних проблем, які виникають у людей цього вікового періоду. Робота з цією віковою категорією потребує від фахівців соціальної сфери прояву професійно-особистісних якостей та ціннісного ставлення до геронтологічної групи, формування яких починається у процесі навчання у закладі вищої освіти, як під час вивчення освітніх компонентів, позааудиторної

роботи так і у процесі проходження різноманітних видів практики здобувачами вищої освіти.

Для успішної підготовки фахівців соціальної сфери в освітній процес необхідно включати освітні компоненти, які будуть охоплювати психові-вікові та психо-соціальні особливості геронтологічної групи (наприклад, освітній компонент «Загальна, вікова та соціальна психологія» тощо), технології роботи з людьми похилого віку («Технології соціальної роботи», «Інформаційно-комунікаційні технології та інноваційні методики у роботі фахівців соціальної сфери», «Андрагогіка та технології освіти дорослих», «Моделі і технології соціальної роботи в країнах світу», «Теорія і практика соціального забезпечення в Україні та за кордоном», «Моделі освітніх систем для дорослих» тощо), а також вибіркові освітні компоненти («Моделі освітніх систем для дорослих» тощо), що сприятимуть формуванню й розвитку професійно значущих якостей та професійної свідомості в здобувачів вищої освіти та толерантного ставлення до представників похилого віку.

Оптимальна організація освітнього процесу в закладі вищої освіти сприятиме ціннісному усвідомленню досвіду представників третього віку, культури та традицій минулого, паритетного ставлення до людей похилого віку, недопущенню ейджизму в подальшій професійній діяльності студентів, а отже, сприятиме формуванню професійно-особистісних якостей та компетентності фахівців соціальної сфери.

У процесі організації освітнього процесу важливо приділяти значну увагу не лише реальним формам роботи зі здобувачами вищої освіти щодо формування ціннісного сприйняття людей третього віку (лекції, тренінги, дискусії, акції тощо), але проводити відповідну роботу щодо популяризації ціннісного ставлення до людей похилого віку у віртуальному просторі, оскільки здобувачі освіти в силу своїх психо-вікових особливостей, а також у зв'язку з локдаунами та роботі on-line, значну частину вільного часу проводять в Інтернет просторі. Це необхідно враховувати та трансформувати форми роботи відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства. Найбільш ефективними формами роботи зі здобувачами вищої освіти у Інтернет середовищі можуть бути челенджі, онлайн-батли, онлайн-фото-виставки, смартмоби, презентація відеороликів у соціальних мережах та ін., що використовують у процесі соціально-педагогічної діяльності.

Зазначимо, що саме соціально-педагогічний підхід сприятиме гармонізації міжпоколінних відносин, стимулюватиме молодь до свідомого вибору соціально позитивної лінії поведінки, розвитку власної соціальності та суб'єктності не за рахунок людей похилого віку. Він сприяє створенню в соціальному середовищі, тобто закладі вищої освіти, таких умов, які б слугували зміні негативного стереотипу в дітей та молоді щодо людей похилого віку, ціннісному ставленню до цієї вікової групи, зміцнювали та гармонізували міжпоколінні зв'язки, розвивали паритетне ставлення до людей цього віку як складника соціальності молодого покоління, як в реальному так і

у віртуальному середовищі [6, С. 55-56.]

Однак окрім теоретичної бази значну увагу необхідно приділяти практичним умінням та навичкам майбутніх фахівців соціальної сфери. Удосконалення практичної діяльності здійснюється під час проходження здобувачами вищої освіти професійно-педагогічної практики, яка дозволяє закріпити теоретичні знання та розвинути соціально-педагогічну та соціально-психологічну готовність до виконання професійних обов'язків, навчитися активізувати соціальний потенціал різних інститутів соціалізації особистості, сформувати професійну компетентність, інтерес до науково-дослідної роботи в галузі соціально-педагогічних наук, оволодіти досвідом творчої діяльності тощо.

У Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» майбутні фахівці соціальної сфери набувають навички практичної роботи в різних установах міста Харкова: заклади дошкільної освіти; заклади загальної середньої освіти I-III ступенів; спеціалізовані заклади соціального обслуговування: «Харківська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів № 9» (де навчаються діти з серцево-судинними захворюваннями); «Харківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат для дітей з ослабленим зором № 12»; КЗ «Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс імені В. Г. Короленка» Харківської обласної ради для дітей, які не бачать; КЗ «Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс № 8» Харківської обласної ради для дітей з наслідками поліомієліту й церебральними паралічами; «Центр реабілітації дітей-інвалідів та інвалідів дитинства «Промінь»» (для дітей з розумовими порушеннями), Харківський міський центр соціальних служб «Довіра»; Центр соціально-психологічної реабілітації; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) районів міста Харкова та інших базах практики.

Особливої уваги в ході розкриття теми нашого дослідження заслуговує досвід проходження здобувачами академії професійно-педагогічної практики з людьми похилого віку, який вони отримують на базі територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Немишлянського району міста Харкова.

Територіальний центр надання соціальних послуг Немишлянського району міста Харкова є бюджетною установою комунальної форми власності, яка надає соціальні послуги громадянам (людям похилого віку; особам з інвалідністю; внутрішньо переміщеним особам), які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання в умовах тимчасового або денного перебування. Відповідно до державних стандартів територіальний центр надає такі соціальні послуги на постійній основі: догляд вдома, паліативний догляд вдома; соціальна адаптація, денний догляд; соціально-економічні; а також: консультування, представництво інтересів, соціальна профілактика, посередництво (медіація), кризове та екстрене втручання, інші разові соціальні послуги безоплатно і на

платній основі [5].

Роль проходження практики саме в Територіальних центрах надання соціальних послуг та інших установах де відбувається безпосередня взаємодія здобувачів вищої освіти та людей третього віку є надзвичайно цінною, оскільки студенти-практиканти мають можливість удосконалити практичні навички, одержані під час вивчення освітніх компонентів загального та професійного циклу, сприяти формуванню готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, зокрема з людьми похилого віку.

Підтримуємо думку науковців Т. Голубенко та О. Карпенко стосовно того, що практика може виконувати такі функції у процесі освіти здобувачів вищої освіти, як: «навчальну (актуалізація, розширення теоретичних знань, їх творче застосування у розв'язанні конкретних завдань, формування професійних умінь та навичок); розвиваючу (розвиток пізнавальної активності майбутніх соціальних працівників, професійного мислення); виховну (формування наукового світогляду, гуманістичної особистості, стійкого інтересу та поваги до своєї професії, культури спілкування, професійної тактовності)» [3].

До основних завдань, що стосуються професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку Т. Голубенко відносить: забезпечення спеціальної підготовки через отримання знань про зміст та особливості роботи з людьми похилого віку; формування умінь у майбутніх соціальних працівників відстоювати інтереси людей похилого віку; формування професійно-значущих якостей; розвиток дослідницьких умінь, спрямованих на пошук нових підходів у подоланні існуючих соціальних проблем та запобіганню нових у роботі з людьми похилого віку; включення студентів у різні види діяльності (навчальну, волонтерську, дослідну тощо) [1].

Для успішного професійного становлення майбутні фахівці соціальної сфери у роботі з людьми похилого віку, повинні володіти такими знаннями, як: психо-вікові, індивідуальні особливості представників третього віку; соціальні фактори, що впливають на розвиток особистості у похилому віці; основні завдання, зміст, форми та методами роботи з людьми похилого віку; своєрідність соціальних, психологічних, медичних проблем людей похилого та старечого віку; специфіку соціальної адаптації до пенсійного періоду життя; основи догляду за немічною людиною тощо. Також фахівець соціальної сфери повинен уміти: аналізувати та оцінювати рівень потреб старої людини у соціальній допомозі; обирати доцільні форми, методи та засоби роботи з людьми похилого віку; планувати та організовувати роботу з людьми третього віку тощо [6, С.168-169].

Для реалізації означених завдань здобувачі вищої освіти під час проходження професійно-педагогічної практики проводять профілактичні заходи різноманітного спрямування з людьми похилого віку, а також організовують дозвіллеву діяльність людей третього віку. В Територіальних центрах надання соціальних послуг літніх людей використовують цілий комплекс культурно-дозвілевої діяльності. При територіальних відділеннях у

місті Харкові активно функціонує діяльність Університетів третього віку та різноманітних клубів за інтересами. Залучаючи до організації дозвілля здобувачів вищої освіти у ході професійно-педагогічної практики, отримуємо практичний досвід, що відображається на професійних вміннях та якостях майбутніх фахівців соціальної сфери у роботі з означеною категорією. Практиканти організують та проводять дискусії, квести, командні ігри, змагання, свята, спільні майстер-класи, пікніки на природі, проводять освітні курси різноманітного спрямування та інші культурно-дозвіллієві заходи, що є одним із способів вирішення проблем організації дозвілля людей третього віку та удосконалюючи практичних навичок соціально-педагогічної роботи майбутніх фахівців соціальної сфери, налагодженню ціннісного ставлення двох полярних соціальних груп населення.

Висновки. Отже, на сьогодні особливо актуальним та важливим питанням є підготовка висококваліфікованих фахівців соціальної сфери для роботи з людьми похилого віку, які могли б компетентно та правильно вирішити різноманітні соціальні проблеми геронтологічної групи населення. Необхідно здійснювати відповідну теоретичну та практичну організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти для того, щоб майбутні фахівці соціальної сфери були максимально компетентними з питань соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку. Для цього важливо приділяти значну увагу не лише реальним формам роботи, але й використовувати у підготовці здобувачів вищої освіти й форми роботи в Інтернет просторі, а також обов'язково формувати навички практичної діяльності з представниками похилого віку в ході проходження професійно-педагогічної практики.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні та імплементації закордонного досвіду професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з геронтологічною групою.

Література:

1. Голубенко Т. О. Актуальні питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку. ScienceRise. Pedagogical Education. 2016. № 6. С. 39-47. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2016_6\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2016_6(2)_9).
2. Демографічні тенденції в Україні потребують комплексного підходу на державному рівні [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний урядовий веб портал]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/demografichni-tendenciyi-v-ukrayini-potrebuyut-kompleksnogo-pidhodu-na-derzhavnomu-rivni>.
3. Карпенко О.Г.; Голубенко, Т. О. Практична підготовка майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7264/Karpenko%20and%20other.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Лисенко Ю.О. Соціалізація людей похилого віку в культурі інформаційного суспільства. Трансформація соціальної педагогіки та соціальної роботи в культурі інформаційного суспільства : колективна монографія (до 90-річчя ХДАК) / за наук. ред проф. А. О. Рижанової. Харків. : ХДАК, 2019. 208 с. С. 172-195.
5. Онипченко О.І., Ібрагім Ю.С. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 11.

Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць. Вип. 17. Ч.3. Київ – Івано-Франківськ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 164-171

6. Печериця Н. М. Соціально-педагогічна корекція ейджизму студентської молоді в освітньо-культурному середовищі ЗВО : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук (доктора філософії) зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Харків, 2020. 267 с..

7. Територіальний центр Немишлянського району м. Харкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/aukue>.

References:

1. Golubenko, T. O. (2016) Aktual'ni pitannya profesijnoi pidgotovki majbutnih social'nih pracivnikiv do patronazhnoї roboti z lyud'mi pohilogo viku. [Topical issues of professional training of future social workers for patronage work with the elderly] ScienceRise. Pedagogical Education. № 6. S. 39-47. Rezhim dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2016_6\(2\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2016_6(2)__9). [in Ukrainian].

2. Demografichni tendencії v Ukraїni potrebuyut' kompleksnogo pidhodu na derzhavnomu rivni [Demographic trends in Ukraine require an integrated approach at the state level] [Elektronnij resurs] // Verhovna Rada Ukraїni : [oficijnij uryadovij veb portal]. – Rezhim dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/news/demografichni-tendenciyi-v-ukrayini-potrebuyut-kompleksnogo-pidhodu-na-derzhavnomu-rivni>. [in Ukrainian].

3. Karpenko, O.G. and Golubenko, T.O. Praktichna pidgotovka majbutnih social'nih pracivnikiv do patronazhnoї roboti z lyud'mi pohilogo viku [Practical training of future social workers for patronage work with the elderly] [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7264/Karpenko%20and%20other.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].

4. Lysenko, Yu.O. (2019) Socialization of people who have been abducted in the culture of information support. Transformation of social pedagogy and social robotics in the culture of information support [Socialization of the elderly in the culture of the information society. Transformation of social pedagogy and social work in the culture of the information society]: a collective monograph (up to the 90th year of the HDAK) / for sciences. edited by prof. A.O. Rizhanova. Kharkiv. : HDAK, 208 p. S. 172-195. [in Ukrainian].

5. Onipchenko, O.I. and Ibrahim, Yu.S. (2013) Practical training of maybut social pedagogues to robots with people of a kidnapped age [Practical training of future social educators to work with the elderly]. Scientific hour-writing of NPU imene M. P. Dragomanov. Series 11. Social robot. Social pedagogy: collection of scientific works. Vip. 17.Part 3. Kiev - Ivano-Frankivsk: View of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov, pp. 164-171 [in Ukrainian].

6. Pechericya, N. M.(2020) Social'no-pedagogichna korekciya ejdzhizmu students'koї molodi v osvith'o-kul'turnomu seredovishchi ZVO [Socio-pedagogical correction of the ageism of student youth in the educational and cultural environment of the Institutions Of Higher Education]: dis. na zdobuttya nauk. stupenya kandidata ped. nauk (doktora filosofії) zi special'nosti 13.00.05 – „social'na pedagogika” / Nataliya Mihajlivna Pechericya ; nauk. ker. Alla Oleksandrivna Rizhanova ; Derzhavnij zaklad „Lugans'kij nacional'nij universitet imeni Tarasa SHevchenka”. – Harkiv. S. 267. [in Ukrainian].

7. Teritorial'nij centr Nemishlyans'kogo rajonu m.Harkova [Territorial center of Nemyshlyany district of Kharkiv] [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://surl.li/aukue> [in Ukrainian].